
FÖRÄNDRING SKAPAR TRYGGHET

GUNNAR HÖKMARK

En av de viktigaste debatterna under 1990-talet kommer att handla om det dynamiska perspektivet gentemot det statiska. Stat och kommun är bara en del av samhället. I stället för att söka kontrollera den samlade samhällsutvecklingen och hålla den inom ramen för stat och kommun måste politiken inriktas på att ge samhälls- utveckling stabila förutsättningar.

I fokus för den moderata programkommitténs arbete stod ambitionen att formulera en politik för både den offentliga maktens och det civila samhällets utveckling. Under 1980-talet vann moderaterna den ideologiska debatten om de sakfrågor som i dag har förverkligats eller är på väg att förverkligas. Enkelt uttryckt handlade det ofta om vad som skulle tillåtas och vad som skall ges likvärdiga villkor vid sidan om den offentliga maktens egna verksamheter och det ansvar den genom en långvarig expansion av offentlig sektor hade påtagit sig.

Där fanns privatiseringsdebatten och debatten om hur man med marknaden som grund skulle kunna öppna för mångfald både vad gäller produktionen och

konsumtionen inom olika välfärds- och omsorgsverksamheter. Barnomsorg, skolor, sjukvård, äldreomsorg, för att ta några konkreta exempel, skulle kunna utföras privat, inom ramen för konkurrens, med lönsamhetskrav men framförallt under den enskildes – patientens, föräldrarnas, elevens eller den äldres – makt att bestämma.

Det skulle ge en dynamisk utveckling vad gäller nytänkande, utveckling av nya metoder, ökad service och effektivitet i produktionen. Det skulle ge var och en inom dessa viktiga välfärdssektorer en möjlighet att pröva nya alternativ gentemot en annan dynamisk process, nämligen patienternas, föräldrarnas, elevernas och de äldres varierande krav, önskemål och behov. Nu sker en omvandling av det svenska samhället för sådana öppna privata alternativ. Det finns nämligen, tvärtemot vad

Riksdagsman GUNNAR HÖKMARK är partisekreterare i Moderata samlingspartiet.

som kommit att bli den intellektuella förutsättningen för de stora statliga välfärdssystemen, ingen statistiskt given profil på efterfrågan eller "behovet". Det varierar med utbudet, med kostnaderna och med graden av det personliga ansvaret.

Två nya uppgifter

1980-talets privatiseringsdebatt startade i kampen för valfrihet för den enskilde och för konkurrens och effektivitet mellan producenterna. Men ytterst handlade den om den dynamiska och därför specifikt mänskliga, process som både efterfrågan och utbud i samvariation utgör. Marknaden är dynamisk till skillnad från planekonomin. Marknaden frigör därmed det dynamiska hos de enskilda aktörerna. Den öppnar för ett samhällsligt liv som alltid kommer att stå vid sidan om statens och kommunens räckvidd. Det var därför naturligt att i fokus för programarbetet sätta två nya uppgifter som båda följer av förändringar i verkligheten men som också terrängvinster i den politiska debatten gett upphov till.

Den ena uppgiften träder fram när det står klart att privata verksamheter skall få utvecklas vid sidan om stat och kommun. Då handlar debatten inte längre om den offentliga makten skall tillåta den ena eller andra privata verksamheten. Det var 1980-talets debatt.

Då bekämpades tanken på privata alternativ hårt och envetet. De som ville ha privat barnomsorg anklagades för att jämföra barn med sopor eller för att vilja införa "Kentucky Fried Children" i stället för god barnomsorg.

Det var en cynisk och okänslig kriticklöshet mot de offentliga plansystemens statiska utbud av tjänster. Cyniskt och okänsligt eftersom försvaret, eller snarare attackerna mot de nya tankarna i samhällsdebatten, handlade om den egna politikens stora system, inte om människors välfärd och trygghet. Man nonchalerade fullkomligt den dynamiska process som präglar människors behov, värderingar och önskemål. Därmed förnekade man också komplexiteten hos varje individ. I iveren att framställa medborgarnas behov samlat, enhetligt och vetenskapligt reducerade man den mänskliga välfärden till en statisk och endimensionell relation till den offentliga makten.

Och i sina attacker på tankar om frihet och rätt att välja gjorde sig det socialdemokratiska partiet till en mobb med förtal och vulgär hetspropaganda som argument i den politiska debatten. Det är frapperande att inget medium och knappast någon journalist gjort den minsta kritiska granskning av vad som då sades och påstods om det som idag håller på att bli verklighet. Det hade varit av intresse inte minst för dem som vill

förstå dagens ekonomiska kris, vilken har sina rötter i socialdemokratins försök till progromer mot samhällskritisk debatt.

Men socialdemokratin förlorade likväl denna debatt. I dag vågar man inte skrika ut sitt motstånd mot att människor skall få välja. Man väljer att motarbeta på annat sätt. Skolpengen skall se ut på ett annat sätt, så att den inte "drabbar" den offentliga skolan, heter det. Den fria radion måste få en utformning som inte "drabbar" public service-radion säger man. Privata daghem kan få finnas om de är som den offentliga barnomsorgen. Det är en slags valfrihet utan någon frihet att välja mellan alternativ man förespråkar.

Nästa steg i debatten

Det var därför naturligt att i programarbetet diskutera nästa steg i debatten om den offentliga sektorn och den enskildes frihet att välja. Det handlar om vad det offentliga skall ansvara för vid sidan om de fristående verksamheter som nu växer fram och vad den skall göra för att spela en meningsfull roll i ett samhälle där samhället är mycket större än staten.

När man ställer frågan vad det offentliga skall göra öppnar man samtidigt för en diskussion om det civila samhällets egna processer. Istället för att privata alternativ står i ett direkt beroende till

den offentliga makten ges de en möjlighet att utvecklas inom ramen för det civila samhällets förutsättningar. Det är en process som styrs av en mångfald av sociala relationer, institutioner och värderingar.

Den andra uppgiften träder fram utifrån insikten om att stat och kommun bara är en del av samhället. Samhället i övrigt är just en ständigt föränderlig process som inte låter sig styras men som behöver stabila förutsättningar för att säkerställa frihet och för att ge mänsklig utveckling.

I stället för att söka kontrollera den samlade samhällsutvecklingen och hålla den inom ramen för stat och kommun måste politiken inriktas på att ge samhällslelig utveckling stabila förutsättningar. I en internationell ekonomi med företag, konkurrens och kapitalmarknader som är gränslösa möter varje företag och varje mänsklig verksamhet nya idéer, nya tankar och nya konkurrenter hela tiden. Det finns inget statiskt tillstånd. Tvärtom blir varje försök att upprätthålla det statiska till ett hot mot stabiliteten i utvecklingen.

Mot bakgrund av dessa två uppgifter handlar det moderata programarbetet om vad stat och kommun skall ansvara för i ett samhälle där mångfalden av privata alternativ är den naturliga utgångspunkten. Vill man ge styrka åt det civila samhället och de mänskliga gemen-

skaperna och frihet åt den enskilde är det naturligt att begränsa stat och kommun till det som bara stat och kommun kan göra och som är nödvändigt för samhällets och rättsstatens stabilitet. Därför anvisar vi en fortsatt utveckling mot att den enskilde själv bestämmer över sin välfärd.

I ett högskattesamhälle måste marknaden, mångfalden och valfriheten växa fram genom att privata alternativ ges villkor som är finansiellt likvärdiga med de existerande offentliga verksamheterna. Skattefinansierat stöd till välfärden skall gå till den enskilde, inte till offentliga institutioner. Redan i dag har vi inom framförallt friskoleområdet sett vilken snabb utveckling detta ger upphov till.

Uppbrottet från de offentliga systemens kontroll över människornas välfärd stärker mycket snabbt det civila samhällets institutioner. Fristående skolor är ett exempel, ett annat är de institutioner som står den enskilde individen närmare, nämligen de många olika mänskliga gemenskaperna. Familjen blir starkare när familjen kan bestämma där tidigare skol- eller socialkontoret bestämde.

Vidare har vi när det gäller socialförsäkringarna anvisat en politik för att knyta den enskildes förmåner till ökat personligt ansvarstagande och välfärdsskapande. När den enskilde själv kan

påverka socialförsäkringssystemet förbyts den statiska diskussionen om offentligt fastställda ersättningsnivåer till en diskussion om välfärdsskapande och personliga önskemål och behov. Vi får då en äganderätt till den egna tryggheten som ger ökade förutsättningar för den enskildes rörlighet.

Möjliggör dynamiska förändringar

I näringsliv och företagande är det på motsvarande sätt nödvändigt att öka utrymmet för dynamiska förändringar. Det är till exempel oacceptabelt utifrån våra utgångspunkter att se mängden jobb som något statiskt. Tvärtom är mängden arbete som behöver utföras oändlig.

Sommarens debatt om hjälp i hushållen är i den bemärkelsen ett sidospår till det som borde vara huvudspåret, nämligen hur vi lyfter bort de hinder som leder till att arbetsuppgifter inte blir utförda trots att det finns någon som vill betala för det utförda arbetet och också någon som skulle vilja utföra det för den betalningen. Flexibiliteten i lönebildningen är viktig. Förändringar av skattebelastningen, socialförsäkringarna och den offentliga sektorns storlek är också nödvändiga.

Vi måste få en ny tyngdpunkt på vikten av att alla är med och skapar. Det är bara så den ekonomiska krisen kan hävas. Det är skapandet av välfärd som ger välfärd och inget annat. I en dyna-

misk vision av vårt samhälles utveckling bör vi gå tillbaka till en mer grundläggande betydelse av ordet företaga. Inte bara företaga i den juridiska personens eller företagets bemärkelse utan i den ursprungliga, att företaga sig arbete. Som småföretagare, som enmansföretag, som kontrakterad för ett viss jobb, som entreprenör.

I företagandets villkor måste det vara naturligt att inte se det enskilda företags utveckling i ett statiskt perspektiv. Utdelningskatten som låser in framgångsrika företags vinster hindrar investeringar i framtidens företag. I arbetslivet måste vi ge stöd till de dynamiska processer som gynnar breddningen av den enskildes kompetens och erfarenhet. I en föränderlig ekonomi är kompetensutveckling tillsammans med utbildning den bästa försäkringen mot arbetslöshet. Förändrade regler inom arbetsrätten kan ge en mer levande och vital arbetsmarknad då det blir naturligt att den enskilde breddar och fördjupar sin kompetens.

Ett statiskt förhållningssätt

Det som har förvånat mig när programförslaget har debatterats är hur mycket av reaktionerna som bottenar i ett statiskt förhållningssätt till sociala relationer, ekonomisk utveckling och till politiken.

Många har fastnat i spekulationer om

vilken etikett man skall ge programförslaget. En del har hävdad att det är en återgång till gammelkonservatism medan andra har hävdad att det är ett uttryck för extrem liberalism. Andra har besviket sökt efter orden generell och selektiv välfärd i stället för att diskutera det idépolitiska och sakliga innehållet. Den politiska debatten är för många enklare om den är förutsägbar och bygger på att man placerar in åsikter i den politiska geografins etiketter.

Den liberala pressen reagerade mot en syn på samhället där den enskilde sattes in i fler sammanhang än i relationen med stat och kommun. Det är som om den politiska maktens system utmanas av tanken på att vi som människor, för vår välfärd och trygghet, är mer beroende av processer och relationer inom ramen för mänskliga gemenskaper – utanför den politiska maktens räckvidd – än statens och kommunernas utgifter. För dem som fixerat sig vid att välfärd är hög skatt och höga offentliga utgifter är den dynamiska synen på människors välfärd en utmaning mot allt vad de förknippat med mänsklig välfärd och mot deras egen ambition att med politiken som medel göra allt gott.

Socialdemokratiska debattörer vill se de förändringar vi föreslår som en återgång till något gammalt. Så förankrade i sitt statiska perspektiv är de att de tror att det enda alternativ till det de tror är den

bästa av världar är en återgång till det som var. Tanken på att förändringar kan leda framåt och ge upphov till något nytt finns inte.

För dem är välfärd offentliga utgifter. Enbart de stora offentliga systemen med dagens utformning kan erbjuda trygghet. Lägre skatt som stärker de många olika institutionernas och gemenskapernas kraft upplevs som ett hot mot välfärden.

Allra mest utmärkande för den socialdemokratiska kritiken är att man fullständigt förbiser välståndsskapandets betydelse för välfärdens betydelse. Starka företag och goda förutsättningar för sparande, företagande och investeringar upplever man som ett hot mot välfärden om det i det korta perspektivet innebär att skattesänkningar kombineras med sänkta offentliga utgifter. Så dominerade av det kortsiktiga perspektivet är man att man tror att välfärden skapas när befintligt välstånd fördelas genom klubbslag i riksdag, landsting och kommunfullmäktige.

Mot denna bakgrund tror jag att en av de viktigaste debatterna under 1990-talet kommer att handla om det dynamiska perspektivet gentemot det statiska. Det är en diskussion som skär på ett annat sätt än diskussionen om privata alternativ, lägre skatter och en begränsad statsmakt. Även om den i sin praktiska realitet utgår från dessa den poli-

tiska debattens normala dimensioner har den ett annat djup.

Ett mänskligt samhälle är dynamiskt, en ständigt pågående process. Nya tankar, uppoffringar och hårt arbete förändrar ständigt gränserna för det möjliga. Kärlek, gemenskap och längtan skapar ett samhällsliv och strukturer av mänskliga gemenskaper som politiska diktaturer aldrig har kunnat knäcka och som i den mest fulländade välfärdsstat aldrig kan ersättas med bidrag, offentliga strukturer och politiska institutioner. Inget av allt detta kan fastställas eller beräknas. Det sker ständigt något i ett mänskligt samhälle som är långt bortom det styrbara och politiskt överblickbara.

Den politiska debatten strävar efter begrepp och uttrycksformer som antyder att man har den politiska kontrollen och ansvaret för samhällsutvecklingen i dess helhet. Den är också, vilket är än viktigare, hänvisad till att bruka den politiska maktens medel. Därför förs debatten ofta som om politiken handlar om att förändra, utveckla eller återställa samhället till ett tillstånd som är lämpligt eller behagligt.

Därför anser Ingvar Carlsson att han genom ett handslag med Bengt Westerberg skulle kunna garantera ersättningsnivåerna inom socialförsäkringssystemet. Därför lovade Sten Andersson en gång att återställa pensionerna och riva upp beslutet om karensdagar. Därför tror sig

många kunna verka för anställnings-trygghet genom en lagstiftning som säkrar jobben.

Felet är att förändringarna ständigt pågår, och måste pågå, och ständigt förändrar förutsättningarna inte bara för jämvikten utan också för vad som är jämvikt. Jobbens trygghet skapas inte genom lagregler utan genom ständig konkurrens och utveckling av nya jobb där det enskilda jobbet inte kan vara tryggt för all framtid men där förändringar kan ge den trygghet som nya jobber, och där varje nytt jobb ger ytterligare nya jobb.

Ersättningsnivån i bidragssystemen bestäms inte genom politiska beslut, då kunde vi besluta att ha dubbelt så höga inkomster, utan genom välståndets styrka. Vi kan anpassa ersättningsnivåerna till den men vi måste vara medvetna om att välståndets styrka ligger långt ifrån den politiska beslutsprocessens räckvidd och helt i händerna på de enskilda människorna.

Den politiska debatten tenderar att ge företräde för perspektiv som är statiska och därmed tenderar politiken att gynna det statiska i stället för att stödja och uppmuntra dynamiken och mångfalden av processer. Förändringen blir i själva verket till en fiende som skall mötas med politikens medel.

I den politiska verkligheten är detta ett välkänt mönster. Försöken att bevara

varven. Miljardstöden till bilindustrin. Kapitalbeskattningen som motverkar att vinst från befintliga företag används för investeringar i nya. Den arbetsrättsliga lagstiftningen som gör rättigheter på arbetsmarknaden betingade av att man kvarstår på den gamla arbetsplatsen och som skyddar gamla jobb på bekostnad av nya. Flyttskatten på bostäder, hyresregleringen, motviljan till privata alternativ till de offentliga verksamheterna. De gamla monopolen på radio, TV och kommunikationer. I förslaget till nytt handlingsprogram pekar vi på hur allt det som borde vara fast och varaktigt, för att på det viset ge stöd till dynamiska förändringar, har förändrats medan politisk kraft har använts för att beskatta och reglera till förstelning allt det som borde förändras.

Debatten om välfärden

Allra tydligast har detta kommit till uttryck i den välfärdspolitiska debatten där välfärd har kommit att jämföras med offentliga utgifter. Den enskilde har därmed satts in i ett perspektiv där relationen med den offentliga makten varit avgörande för trygghet och välfärd.

Det har lett till en anonymitet, ensamhet och brist på identitet. Normer, värderingar och personligt ansvar har kommit att betyda mindre medan den offentliga maktens ansvar och strukturer kommit att betyda mer i kraft av sin

ekonomiska överlägsenhet.

Resultatet ser inte bara den som beaktar den ekonomiska krisen och det vikande välståndet utan också de som söker kreativiteten, entreprenörskapet och människors personliga ansvar för varandra. Vi har som människor kommit att behöva varandra allt mindre. Men i ett dynamiskt samhälle, som kan förändra sig och som kan ta tillvara kunnande, kompetens och engagemang behövs alla.

En utmaning för 90-talet

Där finns en avgörande utmaning för 1990-talets politik. I det moderata programarbetet har det varit ett av de viktigaste strävandena att formulera en politik som tar tillvara förändringen och dynamiken. Som ger de grundläggande fasta spelreglerna men som stimulerar förändring. Som ger förankring och utrymme för utveckling. Där stat och kommun står för en grundläggande trygghet, men där det civila samhällets välståndsskapande och mångfald av gemenskaper ger förutsättningar för den enskildes välfärd som aldrig kan fastställas på förhand. Där öppenheten för nya tankar kombineras med en identitet i vår kultur och historia. Där myten om att det finns ett begränsat antal jobb får vika för det faktum att det finns en oändlig mängd arbetsuppgifter som blir utförda med rätt löner, kompetens och mark-

nadsorientering.

Det är bara genom en politik som stärker den enskildes frihet, som ser våra olika roller i de mänskliga gemenskaper som ett samhälle består av och som ställer krav på att vi agerar som aktiva medborgare som vi kan ta tillvara allt det som ett mänskligt samhälle kan erbjuda. Vi visar i programförslaget hur en politik för sänkta skatter, liberalisering av samhället, skapandet av fristående institutioner och en vital marknadsekonomi ger utrymme för både trygghet och dynamiska förändringar.

Genom att göra samhället mycket större än staten stimuleras den dynamik som förutsätter frihet, öppenhet och mångfald. Kan den debatten följa av det moderata programförslagets krav på lägre skatter, färre regleringar, begränsad stat och kommun, ett levande Sverige i det öppna Europa och frihetens, gemenskapernas och medborgarskapets förutsättningar så har vi i sanning lyckats med vår ambition.

Liberalismens och konservatismens idéer har då tagit ytterligare ett steg, från att ha diskuterat hur stort samhället vid sidan om staten skall få vara, över debatten om hur stor staten skall vara i samhället, till debatten om hur stort ett mänskligt samhälle faktiskt är. Och då kommer 2000-talet att handla om den politik som vi moderater går i täten för.